

TỪ UAP ĐẾN IFLA VOUCHER SCHEME

Chương trình về khả năng với tới các xuất bản phẩm trên phạm vi toàn cầu (UAP- Universal Availability of Publications) là một trong 5 chương trình chính của Liên hiệp các Hội thư viện quốc tế IFLA. Chương trình này bắt đầu thực hiện từ cuối năm 1970. Đây là chương trình kế tiếp của chương trình kiểm soát thư mục toàn cầu (UBC- Universal Bibliographic Control). Với Chương trình UBC, nhờ vào thư mục quốc gia người dùng tin nhận biết được sự tồn tại của tài liệu ở mỗi quốc gia nhưng để đọc được tài liệu thì không phải lúc nào người dùng tin cũng có thể thực hiện được. Mục đích của chương trình UAP là giúp người dùng tin mượn được các xuất bản phẩm cần thiết dù họ ở bất kỳ đâu vào bất kỳ lúc nào.

Đầu tiên, ý tưởng mượn tài liệu trên qui mô quốc tế và cung cấp tài liệu giữa các thư viện được thực hiện bởi Văn phòng mượn quốc tế của IFLA (OIL - Office for International Lending). Tháng 6 năm 1979, việc tuyển chọn nhân viên làm việc cho chương trình UAP đã hoàn thành và chương trình UAP tách khỏi OIL với bộ máy và tài chính riêng. Tháng 12 năm 1980, Văn phòng quốc tế về UAP được chính thức thành lập tại Thư viện Anh ở Boston Spa.

Công việc của Văn phòng này gồm những nội dung sau:

- Xây dựng nguyên tắc hoạt động cho UAP;
- Xây dựng dự án hỗ trợ và khuyến khích trong Chương trình UAP;
- Phát triển phương tiện hướng dẫn và thực hành để việc mượn tài liệu giữa các thư viện đạt hiệu quả.

Chương trình UAP của IFLA đã đạt được nhiều thành tựu trong suốt hơn 20 năm qua. Chương trình UAP là một chương trình lý tưởng, là đích cần hướng tới của bất kỳ thư viện nào: giúp người dùng tin mượn được xuất bản phẩm cần thiết dù ở bất kỳ đâu, trong bất kỳ thời điểm nào.

Tuy nhiên, chương trình UAP đã gặp không ít những trở ngại. Một trong những trở ngại này là việc thanh toán quốc tế cho giao dịch mượn giữa các thư viện trên thế giới. Văn phòng của UAP đã chính thức đóng cửa vào

ngày 31 tháng 03 năm 2003. IFLA Voucher Scheme đã được hình thành để giải quyết trở ngại này. Trước những khó khăn về thanh toán cho việc giao dịch mượn tài liệu giữa các thư viện trên thế giới, Văn phòng UAP của IFLA đã nghiên cứu phương pháp thanh toán mới, phương pháp này có tên gọi là IFLA Voucher Scheme.

Năm 1995, sau nhiều lần thảo luận và mặc dù có một số ý kiến phản đối nhưng IFLA Voucher Scheme cũng đã được ra đời. Phương thức này ra đời nhằm mục đích khắc phục những rào cản thanh toán quốc tế trong việc mượn giữa các thư viện, như:

- Các thư viện không thể tham gia mượn tài liệu ở mức độ quốc tế nếu không có ngoại tệ mạnh;
- Không có ngân sách cho hoạt động mượn giữa các thư viện;
- Ngân hàng phụ trách giao dịch mượn thu phí quá cao;
- Mất nhiều tiền trong chuyển đổi ngoại tệ;
- Chi phí cho thủ tục hành chính cao;
- Thư viện không thể giữ tiền được trả khi cung cấp dịch vụ,...

Dự án IFLA Voucher Scheme đã được xây dựng từ năm 1993 và được sử dụng thử nghiệm từ tháng 1 năm 1995.

IFLA Voucher Scheme là phương thức được sử dụng để thay thế tiền, tạo sự dễ dàng trong việc thanh toán chi phí mượn tài liệu quốc tế.

Phương thức này dựa trên thẻ nhựa tái chế, mỗi thẻ được thanh toán cho một giao dịch mượn tài liệu quốc tế. Thư viện có thể mua thẻ từ IFLA HQ. Giá mỗi thẻ là 8 Euro, cũng có bán loại thẻ có giá trị $\frac{1}{2}$ thẻ là 4 Euro. Mức giá tối thiểu phải mua là 100 Euro, không hạn chế mức tối đa.

Khi thư viện mua thẻ thì thẻ này được sử dụng như tiền để trả phí cho những thư viện có cung cấp dịch vụ mượn tài liệu quốc tế. Đứng về mặt nguyên tắc, một thẻ (8 Euro) được thanh toán cho một giao dịch mượn hay photo tới 15 trang. Tuy nhiên, đó chỉ là về mặt nguyên tắc, các thư viện khi giao dịch với nhau có thể tự do thanh toán nhiều hay ít theo thỏa thuận.

Thư viện cung cấp dịch vụ mượn tài liệu có thể giữ lại thẻ để sử dụng, thực hiện giao dịch mượn tài liệu quốc tế với thư viện khác. Nếu thư viện không cần giữ lại thẻ, họ có thể gửi những thẻ này cho IFLA HQ để được trả lại tiền đúng giá trị mua thẻ. Thẻ do IFLA/OIL bán trước đây bằng US Dollar sẽ được trả lại bằng Euro.

Thẻ có hiệu lực lâu dài, điều này được áp dụng đối với cả thẻ cũ do IFLA/OIL bán trước đây và thẻ mới.

Phương thức IFLA Voucher Scheme đem lại những lợi ích:

- Không phải tốn phí ngân hàng cho cả 2 bên thư viện (bên mượn và bên cung cấp tài liệu);
- Không mất tiền trong trao đổi quốc tế;
- Không cần Invoice, do đó giảm phí hành chính;
- Thẻ có thể sử dụng bất kỳ lúc nào;
- Thư viện tích cực thực hiện dịch vụ mượn tài liệu quốc tế để thu thập nhiều thẻ cho mình sử dụng hoặc đổi lại bằng tiền.

Sau 7 năm thực hiện, đã có hơn 1000 thư viện tham gia vào phương thức thanh toán IFLA Voucher Scheme và đã có khoảng 67 ngàn thẻ nguyên (8 Euro) và 23 ngàn thẻ nửa (4 Euro) được bán ra cho các thư viện thực hiện dịch vụ mượn tài liệu quốc tế.

Tuy nhiên, mọi phương án đều có những khó khăn, trở ngại. IFLA Voucher Scheme cũng vậy. IFLA Voucher Scheme mong muốn thuận lợi cho mọi thư viện nhưng giá cả của IFLA Voucher Scheme có lẽ lại là khía cạnh khó khăn nhất của phương án này. 8 Euro cho một giao dịch quốc tế là thấp đối với những thư viện giàu có. Tuy nhiên, số tiền đó lại khó khăn đối với những thư viện nghèo. Nhiều thư viện ở Đông Âu cũng quan tâm nhiều đến IFLA Voucher Scheme nhưng không có khả năng mua thẻ. Cũng có ý kiến cho rằng, nên xây dựng phương án mà trong đó những thư viện giàu có hỗ trợ cấp cho những thư viện nghèo. Ví dụ như chương trình ASTINFO. Chương trình phân phối tài liệu của ASTINFO hoạt động từ năm 1989. Thư viện Quốc

gia Úc cung cấp tài liệu cho những thư viện ở Đông Nam Á với giá giảm tối đa. Giá 6 đôla Úc cho một yêu cầu, trong đó UNESCO trợ cấp 4 đôla Úc, như vậy các thư viện chỉ còn phải thanh toán 2 đôla Úc cho một yêu cầu. Ngay ở giá giảm tối đa như vậy mà cũng có một số thư viện không thể đáp ứng được. Hơn nữa, nếu UNESCO không còn tài trợ cho chương trình này thì tương lai của chương trình ASTINFO cũng không được bảo đảm.

Nhìn chung, IFLA Voucher Scheme đang trong giai đoạn khởi đầu, hy vọng các tổ chức quốc tế về thư viện-thông tin sẽ tìm ra được phương án tối ưu nhất để tạo sự thuận lợi tối đa cho việc mượn tài liệu quốc tế, thỏa mãn nhu cầu đọc của người sử dụng tài liệu trên toàn thế giới.

Một số nước ở Đông Nam Á cũng đã sớm quan tâm đến chương trình UAP. Hội thảo đầu tiên về UAP được tổ chức ở Đông Nam Á được tổ chức vào tháng 01 năm 1995 tại Bangkok với các nước tham gia là Brunei, Cambodia, Lào, Malaysia, Myanmar, Thái Lan và Việt Nam.

Trong hội thảo, các nước đã trình bày về việc cung cấp tài liệu của mỗi nước, về những vấn đề thường xuyên phải đối diện với những nhà xuất bản trong khu vực. Các thành viên hội thảo đều đi đến kết luận là đã có xúc tiến việc trợ giúp tài liệu, cả ở mức độ quốc gia và khu vực.

Trong khi một số nước trong khu vực giới thiệu việc ứng dụng kỹ thuật mới vào thư viện, nhưng đối với nhiều nước vấn đề này vẫn còn trong ở tương lai. Tuy nhiên, điều được đánh giá cao là các thành viên đã nhận thức được sự quan trọng của chương trình, cùng với cơ hội về khả năng hợp tác nhiều hơn, thông qua các tổ chức khu vực.

Tiêu biểu là việc thành lập Liên hiệp các Thư viện quốc gia và Trung tâm tư liệu Đông Nam Á (NLDC – SEA Consortium) có thể được xem như trách nhiệm của khu vực đối với chương trình UAP của IFLA. Các nước thực hiện việc xây dựng vốn tài liệu dân tộc đầy đủ và xây dựng cơ sở dữ liệu theo khổ mẫu MARC để đáp ứng nhu cầu thông tin về tài liệu trong và ngoài khu vực.

Ở Đông Nam Á, hai nước Malaysia và Thái Lan có hệ thống mượn giữa các thư viện được tổ chức khá tốt.

Malaysia có hệ thống mượn giữa các thư viện hoàn chỉnh. Hệ thống này được xây dựng trên cơ sở pháp lý của nhà nước thông qua năm 1987. Trong đó yêu cầu thư viện quốc gia phải là trung tâm mượn và trao đổi nguồn lực. Hệ thống mượn giữa các thư viện là một phần của hệ thống phân phối tài liệu. Hệ thống phân phối tài liệu có 233 thư viện tham gia. Hệ thống này thực hiện việc tập trung hóa bổ sung và sử dụng giữa các thư viện thành viên.

Ở Thái Lan, việc mượn giữa các thư viện và cung cấp tài liệu được thực hiện rộng rãi ở thư viện đại học - cao đẳng, thư viện trường phổ thông và thư viện công cộng; đặc biệt sau khi xây dựng hệ thống thông tin quốc gia Thái Lan (THAINATIS) và PULINET. Trong toàn quốc, Thư viện Quốc gia Thái Lan đóng vai trò dẫn đầu trong việc thực hiện mượn giữa các thư viện. Năm 1993, Thư viện Quốc gia Thái Lan đã tổ chức một hội thảo quốc gia về việc xây dựng hệ thống phân phối tài liệu ở Thái Lan. Hội thảo đã đề nghị Thư viện Quốc gia Thái Lan là Trung tâm hợp tác về dịch vụ phân phối tài liệu.

Còn ở các nước khác trong khu vực Đông Nam Á, việc mượn tài liệu giữa các thư viện chưa được phổ biến.

Hiện nay, ở Đông Nam Á một số thư viện của một số nước có tham gia IFLA Voucher Scheme. Đó là:

- Malaysia - University Technology Mara, Selangor .
- Singapore - Nanyang Technological University
- National Institute of Education
- Trinity Theological College Library

TS. Nguyễn Thị Thu

Đại học Văn hóa Tp. Hồ Chí Minh